

М. В. Штань,

*к. е. н., доцент кафедри фінансів, обліку та фундаментальних економічних дисциплін,
Національна академія управління*

МАКРОСТРУКТУРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВІДНОВЛЕННЯ СТІЙКОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

M. Shtan,

*Ph.D., Associate professor of the Department of Finance, Accounting
and Fundamental Economic Disciplines, National Academy of Management*

MAKROSTRUCTURAL DETERMINANTS OF RESTORATION OF RESILIENT ECONOMIC GROWTH IN UKRAINE

У статті з'ясовано, що особливості структурних зрушень визначаються цілою низкою чинників. Визначено форми реалізації універсальних принципів формування структури національної економіки. Встановлено, що низка процесів структурних змін в економіці є загальними для різних країн. Проведено аналіз особливостей впливу структури національних економік на динаміку економічного зростання. Розкрито тенденції та закономірності структурних зрушень в економіці України. Досліджено концептуальні основи та визначено структурні детермінанти відновлення стійкого економічного зростання в Україні.

Узагальнено міжнародний досвід структурної модернізації національної економіки як чинника забезпечення стійкого економічного зростання. Обґрунтовано стратегічні напрями стимулювання економічного зростання у національній економіці.

It is established in the article that the features of structural shifts are determined by a number of factors. The forms of realization of universal principles of formation of national economy structure have been defined. It is established that a number of processes of structural changes in the economy are common in different countries. Analysis of the peculiarities of national economies structure's influence on the dynamics of economic growth has been carried out. The trends and patterns of structural changes in the economy of Ukraine have been revealed. The conceptual framework has been explored and the structural determinants of the restoration of resilient economic growth in Ukraine have been determined.

An international experience in structural modernization of the national economy as a factor in ensuring resilient economic growth has been summarized. Strategic directions of stimulating economic growth in the national economy have been substantiated.

Ключові слова: структурна модернізація, економічне зростання, промисловість, виробництво, стратегічні напрями.

Key words: structural modernization, economic growth, industry, production, strategic directions.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Структурна модернізація національної економіки передбачає сукупність державних заходів, що цілеспрямовано стимулюють вектор необхідних змін в економіці. При формуванні структурної політики значну роль відіграє вибір пріоритетних напрямів у розвитку окремих галузей та видів виробництв. При виборі пріоритетної галузі слід брати до уваги також й перспективи попиту на її продукцію на внут-

рішньому ринку, напрями мінімізації залежності від імпорту сировини, енергії та зниження ресурсомісткості виробництва у цілому, скорочення дефіциту торговельного балансу країни, а також розв'язання питань зайнятості та вирішення екологічних проблем. Модернізація структури економіки спроможна стати необхідним підґрунтям для виходу національної економіки на траєкторію стійкого зростання.

Рис. 1. Визначальні тенденції макроструктурних зрушень у світовій економіці

Джерело: складено автором на основі [14, с. 7—9].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед вагомих наукових досліджень у сфері аналізу макроекономічних чинників та структурних детермінант економічного зростання чільне місце посідають праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Д. Аджемоглу, В. Геєць, Т. Богдан, Б. Данилишин, А. Жаліло, К. Кузнецов, О. Лук'яненко, Л. Кістерський, Є. Панченко, О. Петрик, Дж. Робінсон, Б. Соболев, О. Собкевич, М. Спенс, Ю. Уманців, В. Чужиков та ін. Водночас питання аналізу макроструктурних зрушень в економіці України в умовах поглиблення процесів глобалізації потребують подальших досліджень.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розкриття новітніх тенденцій формування макроструктурних чинників економічного зростання в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вектор довгострокової економічної політики будь-якої держави має бути спрямованим на забезпечення стійкого економічного зростання. Якість економічного зростання та його динаміка визначаються характером розвитку промислового виробництва, наявністю прогресивних зрушень у його галузевій, технологічній та інституціональній структурі. Для обґрунтування необхідних трансформацій у структурі економіки необхідним є глибокий аналіз пропорцій економічного розвитку, виявлення головних рушійних сил їх зміни, взаємозв'язків з показниками ефективності й динаміки національного господарства в цілому. Американські економісти Д. Аджемоглу та Дж. Робінсон вказують на те, що "стабільне економічне зростання майже завжди супроводжується технологічними вдосконаленнями, що допомагають людям (робочій силі), землі й наявним капіталам

(будівлі, машини тощо) підвищувати продуктивність" [1, с. 70].

Завдання структурної перебудови неодноразово формувалися у державних програмах, однак у напрямі організаційного забезпечення основні зусилля були зосереджені на проведенні інституціональних реформ і забезпеченні фінансово-економічної стабілізації. Визначення послідовності, а також форм і методів диверсифікації структури економіки обумовлюють актуальність вивчення взаємозв'язку галузевих структурних зрушень та економічного зростання й розробки пропозицій щодо галузевих пріоритетів стратегії розвитку економіки України виходячи з її сьогоденних реалій.

Глобальна фінансово-економічна криза продовжує здійснювати негативний вплив на динаміку світової економіки, обумовлюючи невисокі темпи економічного зростання у більшості розвинених країн. Негативні наслідки зовнішнього впливу та внутрішніх ризиків поширилися на більшість секторів національної економіки [3, с. 89—90].

Одночасно з глобальним трендом лібералізації, яка проводилася у вигляді політики національних держав та міжнародних інститутів щодо усунення інструментарію прямого впливу урядів та центральних банків на економіку, відбувалися об'єктивні процеси, що посилювали функціональну автономність економічних суб'єктів [14, с. 7—12]. Розширення індивідуальної свободи вийшло за межі інтеграційної здатності національних економік. Цей процес до певного часу залишався непоміченим, оскільки не суперечив ліберальним теоріям, й чітко проявився, коли зазначене розбалансування призвело до загострення глобальних кризових явищ й ліберальні пріоритети почали поступатися важелям активної економічної політики [4, с. 12—17]. Нобелівський лауреат М. Спенс зазначає, що "в майбутньому можлива така зміна моделей, під час якої розподіл вигод та втрат уск-

ладнюватиме постійну підтримку відкритості світової економіки" [12, с. 298].

Водночас поглиблюються суперечності між посиленням стійкості глобального ринку внаслідок перерозподілу ризиків між великою кількістю учасників і небезпекою виникнення ланцюгової реакції на негативні імпульси. В узагальненому вигляді основні тенденції макроструктурних зрушень відображено на рисунку 1.

Незважаючи на низку здійснених перетворень щодо досягнення певної макроекономічної стабілізації, економіка України залишається у нестабільному стані. Однією з головних проблем є низький потенціал зростання економіки. При цьому несприятливий інвестиційний клімат, скорочення кваліфікованої робочої сили та закриття підприємств, складна демографічна ситуація, величезне боргове навантаження, неефективний державний сектор економіки, відсутність конкуренції у багатьох секторах економіки та нерозвиненість фінансового ринку, слабкі державні інститути, корупція та нерівність розподілу доходів є основними чинниками цієї проблеми [2, с. 7—12]. Основним ризиком для продовження співробітництва з МВФ у рамках програми розширеного кредитування для економіки України також є низькі темпи економічного зростання [9].

Вкрай низькі темпи економічного зростання містять ризики недосягнення задекларованих у програмі співробітництва з Фондом цілей, зокрема, зменшення надмірного співвідношення державного боргу до обсягу ВВП, а отже, на загрозу фінансової нестабільності та низьких стандартів життя населення у майбутньому. Зараз Україна потребує міжнародної фінансової допомоги для реформування економіки та державних інституцій.

Протягом 2014—2015 рр. ВВП України скоротився на 17,1% порівняно з 2013 р. Згідно з оцінками МВФ, у нашій країні буде досягнуто значення ВВП, що був зафіксований у 2013 р., лише у 2021 р. Це означає, що країна через шість років зростання (починаючи із 2016 р.) та економічних реформ, з допомогою фінансування МВФ, інших міжнародних фінансових організацій і країн вийде лише на рівень 2013 р. Очевидно, що при цьому не можна вести дискусію про стратегію скорочення розриву між доходами на душу населення в Україні та країнах Європи [8, с. 133—139].

Країни Східної Європи, які провели низку реформ ще у 90-х роках минулого сторіччя і були прийняті після цього до Європейського Союзу, зростають такими ж або навіть вищими темпами, ніж Україна, але від значно вищої бази порівняння. У прогнозі МВФ для України до 2021 р. середні темпи зростання реального ВВП за період 2016—2021 рр. становитимуть лише 3,3% на рік. Цей же показник для Польщі за цей самий період, за оцінками Фонду, дорівнює у середньому 3% на рік, а для Румунії — 3,7%, тобто навіть більше, ніж в Україні. Це означає, що розрив у доходах на душу населення за шість років між країнами Євросоюзу та Україною не скоротиться. Основними макроекономічними цілями програми співробітництва з МВФ є зменшення співвідношення державного боргу до ВВП до 71% у 2020 р. з очікуваних 90% у 2017 р., збільшення валових міжнародних резервів до більш як п'яти місяців майбутнього імпорту і забезпечення сталого економічного зростання у довгостроковому періоді з метою підвищення соціальних стандартів населення [9].

Прогнози зростання економіки України є дуже помірними, що не дає підстав для оптимістичних очікувань. У наступні роки Україна повинна виплачувати значний зовнішній борг. Найбільше навантаження припадає на 2019 р., коли Україна має погасити більш як 6 млрд дол., або близько 6% від ВВП. Це буде відволікати фінансові ресурси і ще більше гальмуватиме економіку. Згідно з

умовами реструктуризації зовнішнього приватного боргу, починаючи з 2020 р., Україна повинна сплачувати додаткові кошти приватним кредиторам тим більше, чим вищими будуть темпи економічного зростання, що лише посилить борговий тягар і погіршить ситуацію із зростанням [9].

Економічне зростання потребує інвестицій, однак не слід вдаватися до стимулювання економіки шляхом посилення кредитної активності за рахунок втрати цінової та фінансової стабілізації, які якраз і є необхідною передумовою економічного зростання. Одночасно інвестиції в реальний сектор економіки спроможні створювати нові робочі місця, що буде послаблювати соціальну напругу та зменшувати відплив робочої сили за кордон. Нині прями іноземні інвестиції в економіку України становлять близько 2% ВВП, що вкрай недостатньо для прискорення економічного зростання у наступні роки. У свою чергу, зростання інвестицій у структурі ВВП, за оцінками МВФ, відбуватиметься дуже помірними темпами 2—2,5% на рік протягом наступних шести років з урахуванням вкрай низької бази. Незважаючи на те, що у 2016 р. реальний ВВП зріс на 2,3%, реальні наявні доходи знизилися у річному вимірі на тлі високих тарифів та безробіття, і показник схильності домогосподарств до заощаджень повернувся до від'ємних значень [10, с. 224—228]. Заощадження домогосподарств є основним внутрішнім ресурсом для інвестицій в основний капітал і у майбутнє економічне зростання. Однак капітал надходить туди, де можна отримувати прибуток із мінімальними ризиками, що формує сприятливий інвестиційний клімат.

Структурні реформи є мінімальним необхідним набором інструментів, які мають стимулювати економіку до швидшого зростання. Елементи програми МВФ включають якнайшвидше проведення судової реформи, створення ефективних і незалежних антикорупційних судів та надання новоствореним антикорупційним інституціям більшої незалежності [9].

Програма розширеного кредитування EEF співробітництва з Фондом розрахована на отримання Україною 17,5 млрд дол. США. Заборгованість України перед Фондом уже становить 8,4 млрд дол. і є третьою за розміром серед усіх боржників Фонду. За таких передумов рада директорів Фонду приділяє особливу увагу всім пунктам виконання програми, що, з одного боку, може гарантувати повернення позичених коштів, а з іншого — виведення економіки України з кризового стану на траєкторію сталого зростання. Більш того, всі критерії програми, що є у Меморандумі про співробітництво, підписаному керівництвом нашої країни, дійсно спрямовані на покращення банківської системи та державних фінансів, створення конкурентного середовища та подолання корупції [9].

Основне завдання структурної перебудови економіки України полягає у формуванні сучасної, ефективною, раціональної, екологічно безпечної структури економіки та створенні конкурентоздатного вітчизняного виробництва на основі реалізації абсолютних та відносних переваг країни (рис. 2). Для цього необхідними є:

- модернізація виробництва, його технічне та технологічне оновлення;
- зниження ресурсомісткості (фондо-, матеріало-, енергомісткості) виробництва;
- зміна співвідношення між виробництвом засобів виробництва та предметів споживання на користь останнього;
- створення умов для інвестування;
- посилення технологічної цілісності підприємств та галузей, забезпечення замкненого циклу виробництва.

Оптимальний розвиток структури економіки України потребує системного підходу, що включає певні

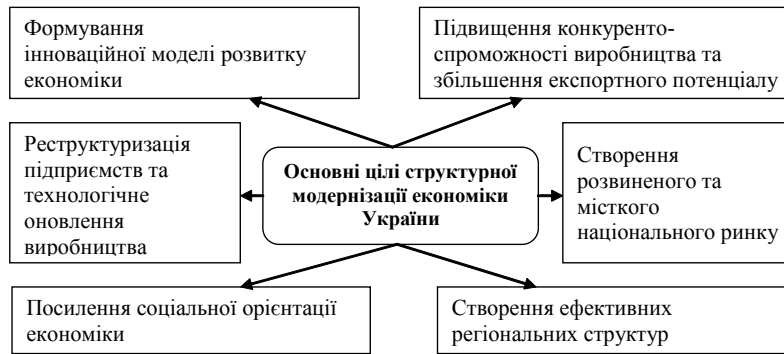

Рис. 2. Основні цілі структурної модернізації економіки України

Джерело: складено автором самостійно.

напрями вдосконалення структурної перебудови. Важливим є розроблення і впровадження комплексної стратегії модернізації промисловості, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності виробництв з високим ступенем обробки продукції та значною часткою доданої вартості. Модернізація української промисловості має спиратися на значні інвестиції в основних капітал підприємств і запровадження нових технологій. Джерелами для здійснення таких інвестицій мають стати власні ресурси компаній, залучення коштів іноземних інвесторів, допомога уряду та кредити чи гранти міжнародних фінансових організацій. Актуальними завданнями у межах стратегії модернізації промисловості є реструктуризація, конверсія і переорієнтація на інші регіональні ринки експортних потужностей машинобудівних підприємств.

Застаріла технологічна структура промисловості, низький рівень інтелектуалізації експорту, імпортозалежність промисловості від наукомістких товарів є наслідком відсутності виваженої структурної політики з акцентом на відборі, захисті і розвитку критичних технологій і нових високотехнологічних виробництв космічної галузі, авіа- та суднобудування, індустрії наноматеріалів, фармацевтичних продуктів і призводить до зниження науково-технічного, технологічного потенціалу економіки і закріплення її технологічного відставання від розвинених країн [6, с. 43—49].

Необхідним є стимулювання інвестиційного кредитування приватним сектором проектів із модернізації та реструктуризації вітчизняної промисловості, активізація зусиль держави й міжнародних фінансових організацій у цій сфері. Міжнародні фінансові організації могли б відіграти ключову роль у фінансуванні модернізації української промисловості. Серед таких організацій — Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародна фінансова корпорація, Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку тощо. Цільовою групою реципієнтів у межах кредитної програми міжнародних організацій могли б стати підприємства суднобудування, вагонобудування, літакобудування, електричних машин. При цьому важливим є отримання підприємствами кредитів строком на п'ять — десять років під низькі відсоткові ставки [9].

Сприяння налагодженню коопераційних зв'язків українських промислових підприємств з ТНК і провідними корпораціями ЄС, створення можливостей для інтеграції промислових підприємств України до міжнародних виробничих ланцюгів, інформування великих європейських виробників про можливості партнерства з підприємствами України, а також надання відповідних консультаційних послуг підприємствам України спроможні активізувати розвиток вітчизняної економіки. Вагоме значення має також розвиток державно-приватного партнерства у сфері представ-

ництва інтересів українського бізнесу за кордоном [13, с. 82—95].

Ініціювання нових програм технічної допомоги ЄС, які б передбачали налагодження ефективного діалогу між Урядом, підприємствами України та підприємствами країн ЄС; організація надання підприємцям України інформаційно-консультаційних послуг щодо можливості та умов постачання промислової продукції на ринки Європейського Союзу є вкрай важливими. Доцільно також поставити перед установами — донорами з ЄС питання щодо надання технічної допомоги з метою заснування місій з підвищення продуктивності для ключових галузей економіки і провідних підприємств України. Метою місій з підвищення продуктивності мало би бути надання технічної та консультативної допомоги українським підприємствам [9].

Основними видами державної фінансової підтримки експорту, які необхідно запровадити в Україні, є страхування зовнішньоекономічних договорів, експортних кредитів, прямих інвестицій за кордон для просування товарів українського походження, а також страхування ризиків українських експортерів; надання вітчизняним експортерам гарантій за зовнішньоекономічними договорами; надання спеціалізованою установою пільгових кредитів експортерам на виконання експортних контрактів [9].

Для України проблема підвищення завантаження виробничих потужностей є дуже актуальною. Так, зокрема, у I кварталі 2017 р. оцінка цього показника в українській промисловості перебувала на рівні 64%. Очевидно, що якраз тут перебуває вагомий резерв для активізації зростання економіки. Завантаження виробничих потужностей спроможне підвищити обсяги виробництва і споживання. У середньостроковій перспективі вплив коливань у завантаженні виробничих потужностей на обсяги виробництва і споживання має динаміку, яка поступово знижується [5].

Нині дефіцит фінансування є вагомою перешкодою для розвитку експортної діяльності промислових підприємств України. Пріоритетним завданням державної фінансової підтримки експорту є створення національного експортно-кредитного агентства (ЕКА), що забезпечуватиме доступ українським експортерам до пільгових кредитних ресурсів, захищатиме експортерів від ризиків неплатежів закордонних партнерів та інших фінансових втрат, сприятиме підтримці малого й середнього підприємництва під час розвитку ними експортної діяльності. У практичній площині виконання цього завдання потребує розроблення нормативно-правової бази діяльності ЕКА, формування його статутного капіталу та пошуку дешевих пасивів для надання кредитів експортерам [9].

Відсутність в Україні повномасштабної системи підтримки експорту та ЕКА суттєвим чином стримує відновлення національного промислового потенціалу,

погіршує умови зовнішньої торгівлі, сприяє відтокові кваліфікованих кадрів за кордон. Необхідно здійснити перехід від неефективної системи дотування та субсидування до спрямування фінансових ресурсів на кредитну підтримку виробництва високотехнологічних товарів зі значним обсягом доданої вартості, що є конкурентоспроможною на світових ринках [11, с. 27—28].

Проблемними питаннями в означеному контексті є залежність динаміки українського ВВП та експортної виручки від рівня світових цін на сировину, а також незначна доходність експортних операцій в умовах дії довгострокового тренду щодо зниження реальних цін на сировинну продукцію. Упровадження довгострокової стратегії модернізації промисловості, застосування інших інструментів активізації виробництва із високою часткою доданої вартості та стимулювання експорту в перспективі мало би забезпечити підвищення національної конкурентоспроможності та формування міжнародної спеціалізації України [7, с. 27—31].

Структурна модернізація має передбачати сукупність усіх державних заходів, що цілеспрямовано стимулюють зміни в економіці відповідно до основних векторів її структурної перебудови. При цьому провідну роль відіграє вибір пріоритетних напрямів розвитку окремих видів виробництва. При виборі пріоритетних видів економічної діяльності мають братися до уваги перспективи попиту на товари на внутрішньому ринку, мінімізація залежності від імпорту сировини, енергії та зниження ресурсомісткості виробництва у цілому; мінімізація дефіциту торговельного балансу країни; розв'язання проблем зайнятості; вирішення екологічних проблем тощо.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз дає змогу зробити висновок про те, що головною метою модернізації структурної політики є формування збалансованого соціально-орієнтованого господарського комплексу на базі раціональної багатовекторної його структурної перебудови на основі галузевих, регіональних та інституціональних зрушень. Необхідною є активна політика структурної модернізації економіки України з виведенням її на траєкторію стійкого зростання.

Література:

1. Аджемоглу Д. Чому нації занепадають / Д. Аджемоглу, Дж. Робінсон; пер. з англ. О. Дем'янчука. — 2-ге вид., випр. — К.: Наш формат, 2017. — 440 с.
2. Білорус О.Г. Закономірності й тенденції відтворювальної еволюції та структурної трансформації глобального капіталу / О.Г. Білорус // Економічна теорія. — 2016. — № 1. — С. 5—16.
3. Богдан Т.П. Макроекономічні проблеми торговельних відносин України і нагальні завдання економічної політики / Т.П. Богдан // Стратегічні пріоритети. — 2016. — № 1. — С. 86—98.
4. Геєць В.М. Економіка України: ключові проблеми і перспективи / В.М. Геєць // Економіка та прогнозування. — 2016. — № 1. — С. 7—22.
5. Данилишин Б. Економічне зростання: між минулим і майбутнім / Б. Данилишин [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://m.nv.ua/ukr/opinion/danylyshyn/ekonomichne-zrostantnja-mizh-minulim-i-majbutnim-1198816.html>
6. Жаліло Я. Особливості реалізації економічної політики держави в умовах сучасних тенденцій суспільного розвитку / Я. Жаліло // Економічна теорія. — 2016. — № 1. — С. 39—52.
7. Кістерський А.А. Децентралізація управління міжнародними ресурсами для економічних реформ / А.А. Кістерський, Т.В. Липова // Економіка України. — 2017. — № 2. — С. 24—36.

8. Кузнецов К.В. Формування пріоритетів податкового стимулювання іноземних інвестицій в економіку України / К.В. Кузнецов // Наукові праці НДФІ. — 2017. — Вип. 1. — С. 131—143.

9. Петрик О. Низьке економічне зростання — головний виклик для економіки України / О. Петрик [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://gazeta.dt.ua/macrolevel/nizke-ekonomichne-zrostantnja-golovniy-viklik-dlya-ekonomiki-ukrayini-242237_.html

10. Собкевич О.В. Загрози інноваційній безпеці у промисловості та механізми їх подолання / О.В. Собкевич // Стратегічні пріоритети. — 2016. — № 3. — С. 220—236.

11. Соболев Б. Чому Україні нужно експортно-кредитное агенство / Б. Соболев // Бизнес. — 2017. — № 21. — С. 26—28.

12. Спенс М. Нова конвергенція / М. Спенс. — К.: Темпора, 2017. — 352 с.

13. Технологічна модернізація в європейській економіці: монографія / О.С. Бурміч, О.Д. Лук'яненко, Є.Г. Панченко, В.І. Чужиков; за наук. ред. В.І. Чужикова. — К.: КНЕУ, 2013. — 266 с.

14. Уманців Ю.М. Економічна політика держави в умовах глобалізації / Ю.М. Уманців // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. — 2017. — № 1. — С. 5—18.

References:

1. Adzhemohlu, D. and Robinson Dzh. (2017), *Chomu natsii zanepadaiut' [Why nations do decline]*, 2nd ed, Nash format, Kyiv, Ukraine.
2. Bilorus, O. H. (2016), "Law conformities and trends in reproductive evolution and structural transformation of the global capital", *Ekonomichna teoriia*, vol. 1, pp. 5—16.
3. Bohdan, T.P. (2016), "Macroeconomic problems of trade relations of Ukraine and the urgent tasks of economic policy", *Stratehichni priorityty*, vol. 1, pp. 86—98.
4. Heiets', V. M. (2016), "Economy of Ukraine: key challenges and prospects", *Ekonomika ta prohnouzuvannia*, vol. 1, pp. 7—22.
5. Danylyshyn, B. (2017), "Economic growth: between past and future", *Novoe vremja*, [Online], available at: <http://m.nv.ua/ukr/opinion/danylyshyn/ekonomichne-zrostantnja-mizh-minulim-i-majbutnim-1198816.html>
6. Zhalilo, Ya. (2016), "National economic policy realization peculiarities in modern trends of social development", *Ekonomichna teoriia*, vol. 1, pp. 39—52.
7. Kisters'kyj, L.L. and Lypova, T.V. (2017), "International resources management decentralization for economic reforms", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 2, pp. 24—36.
8. Kuznietsov, K.V. (2017), "Tax stimulation priorities formation of foreign investment in Ukraine", *Naukovi pratsi NDFI*, vol. 1, pp. 131—143.
9. Petryk, O. (2017), "Low economic growth — the main challenge for the economy of Ukraine", *ZN, UA*, [Online], available at: https://gazeta.dt.ua/macrolevel/nizke-ekonomichne-zrostantnja-golovniy-viklik-dlya-ekonomiki-ukrayini-242237_.html
10. Sobkevych, O.V. (2016), "Industry innovation security threats and their overcoming mechanisms", *Stratehichni priorityty*, vol. 3, pp. 220—236.
11. Sobolev, B. (2017), "Why Ukraine needs an export credit agency", *Biznes*, vol. 21, pp. 26—28.
12. Spens, M. (2017), *Nova konverhentsiia [New convergation]*, Tempora, Kyiv, Ukraine.
13. Burmich, O.S. Luk'ianenko, O.D. Panchenko, Ye.H. and Chuzhykov, V.I. (2013), *Tekhnolohichna modernizatsiia v ievropejs'kij ekonomitsi [Technological modernization in the European economy]*, KNEU, Kyiv, Ukraine.
14. Umantsiv, Yu.M. (2017), "Economic state policy in the context of globalization", *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu*, vol. 1, pp. 5—18.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2017 р.